

УДК 11/33

ЕКОНОМІЧНЕ БУТТЯ У ВИМІРАХ «ФІНАНСОВОГО ЛАДУ»: МЕТАФІЗИЧНИЙ АСПЕКТ

ІЛІЇН Володимир Васильович, доктор філософських наук, професор кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Економіка – Бог сучасної людини. Цей статус обумовлений її включеністю у всі сфери життєдіяльності суспільства, домінуванням у вирішенні більшості питань, породжуваних логікою розвитку нашої цивілізації. І разом з тим вона створює ряд нових проблем, котрі стають викликами епохи. Їх вирішення обумовлює кардинальні переміни в світогляді, в суспільній свідомості і психологічній налаштованості, виступаючи тим основним чинником, який породжує грандіозні трансформації в світі. Дано обставина перетворює економіку у визначальний фактор сучасного буття у всіх його проявах. Головною характеристикою життя стає “економізм”, і горді визначення – “*Homo sapiens*” і “*Homo faber*” поступаються місцем “*Homo oeconomicus*”. Економічне суспільство, економічна людина – не метафори, а найбільш адекватні теоретичні поняття для виразу сучасних форм життя. Закономірно постає проблема їх ефективного дослідження в економічній теорії.

Проблеми економічного і суспільного життя були і надалі залишаються пріоритетною сферою теоретико-економічних дискурсів. Що цілком закономірно, адже неможливо здійснити перехід до нових соціальних вимірів та зміни умов буття, ігноруючи необхідність вивчення природи і причин багатства суспільства, яке завжди актуальне для людини. Одночасно потрібно не забувати, що економічна теорія, як і кожна інша наука, концентрує свою увагу не лише на формуванні загальноприйнятих визначень, а й на осягненні істини як на дійсному відображені глибинних соціоекономічних процесів, що так важливо для пізнання реальної господарсько-економічної практики. Пошук суті економічної дійсності процесів і явищ життя в кінцевому підсумку знаходить свій вияв в тих поняттях і категоріях, які відповідають їх смислам. Зрозуміло, це не виключає пошуку нових визначень і підходів, адже їх наявність – свідчення розвитку економічного мислення. Тим більше, враховуючи все більш зростаючий авторитет економічного знання і економіки в цілому.

Актуальність пошуку нових підходів в пізнанні етосу економічного викликана також зміною соціального і культурного статусу людини. В результаті домінуючого впливу економічної сфери утворився новий вектор соціоекономічного розвитку – глобалізація. На її основі складається нова структура – прагматичний економічний універсум, який тяжіє до логіки глобального і довготривалого управління. Подібна структура володіє колосальною соціальною інерцією, прямо і опосередковано впливаючи “на підвладні простори, формуючи і фіксуючи певні стереотипи і соціокоди” [2, с. 63]. Згідно А. Тойнбі, основу історичного існування людства складають “сукупності дискретних одиниць соціальної організації” [4, с. 223]. Людина – складова частина етносу (цивілізації). Глобалізація порушує рівновагу утворених етносів – утворюється певна єдина глобальна система, котра об’єднує “загальнолюдей”, які розривають зв’язок з історичністю, з пам’яттю про минуле. Ця система не лише стійка, але веде до зруйнування антропосфери і загрожує існуванню людини як виду.

Породженням глобалізації є формування “фінансової цивілізації”, яка має витоки в економічних революціях XVII і XVIII століть в Європі, котрі ми за традицією називаємо буржуазними. Їх результатом стала всеоб'ємна роль грошей, трансформованих у фінансові потоки, які стали визначати місце людини в суспільстві. Все те в економіці, що проходить через процедуру товарообміну, одержує вартісний вираз – в грошах. Реальність суспільного життя, навіть його духовні пріоритети все більше “економізуються”. Можна називати це феноменом капіталу, коли гроші роблять, “творять” гроші. Господарство людини перетворюється в капіталогосподарство, і кожний економічний суб’єкт є одночасно фінансовим. Іншими словами, економіка, по мірі її розвитку, породжує таке явище як фінанси, і це явище в свою чергу породжує такого суб’єкта, як банкір, а банківський капітал є фінансовим капіталом, а від нього виникає феномен фінансової опіки над економікою, і в результаті – фінансизм, або фінансова економіка. Цей короткий аналіз показує шлях трансформації звичної економіки до “фінансономіки”, що й дає підстави говорити про фінансову цивілізацію.

Виокремлення проблеми “фінансової цивілізації” як однієї з найсуттєвіших характеристик нашого часу обумовлена, крім всього, геоекономічною фазою розвитку світової економіки. Її базовий механізм – одержання системного прибутку вже не стільки за рахунок промислового виробництва (що втрачає свою привабливість), скільки завдяки багатоманітним формам контролю над господарсько-економічною практикою в цілому. У повному смислі відбувається повернення до алгоритмів початкової, торгово-фінансової фази, але вже на іншому, глобальному рівні, що дозволяє здіснювати як системні операції в економіці, так і в управлінні соціальними процесами в масштабі планети.

Це та реальна ситуація, перед якою опинилося людство в результаті нескінченних пошуків оптимального засобу подолання суспільних та індивідуальних суперечностей. Гроші виявилися найбільш надійним знаряддям, перевіреним не тільки часом, але й своєю ефективністю та надійністю, що зробило їх найбільш зручним знаряддям. Ми – свідки торжества “грошового ладу”. Його впливи й амбіції стати абсолютною мірою людських пристрастей й суспільної практики, що з усією очевидністю свідчать про правомірність існування не лише терміну, але й нової реальності, - фінансово-економічної, або грошової.

Однак це не означає, що настало “світле майбутнє” людства. Скоріше це свідчення “виснаженості” духовних енергій гуманістично-просвітницького вектору розвитку. Адже тепер фінанси, тобто гроші, ще більше віддаляють людину власне від її екзистенції, вони “між небом і землею”, вони “розривають” душу, вони володарюють над реальністю, підкорюючи її собі, своєму розумінню всього і вся, своїм глобальним проектам. Тепер людина демонструє вже не цілісне життя в єдності духа і тіла, а якесь особливе існування, котре підкоряється ірраціональній фінансовій доцільноті, яка випереджає певні реальні й усвідомлені спрямування.

Все це ускладнює зміст сучасного економічного життя, вимагаючи його поглибленого вивчення в усіх аспектах – соціальному, політичному, духовно-культурному тощо. Як правило, до нього завжди залучені філософія, культурологія, теологія, соціологія тощо, котрі сприяли і сприяють проникненню в сутність економічного. Але сьогодні цього видається вже замало.

Необхідно враховувати, що крім зазначених дисциплін ознакою серйозного наукового підходу завжди було звернення до метафізики як найсуттєвішого способу осягнення сутності змісту об’єкту дослідження. Метафізика – філософська наука, фундамент філософії, оскільки традиційно, з часів Арістотеля, носить назву “першої філософії”, бо її предметом є начала, принципи, зasadничі для філософського мислення. Будь-яка розвинена філософська система неможлива без метафізики, яка іманентна її побудовам. На відміну від емпіричної науки, спрямованої на досягнення конкретного результату, метафізику цікавить таїна буття. Не претендуючи на його остаточне пізнання, вона прагне виявити і доторкнутися до нього. Якщо в емпіричній науці, яка йде від дійсності до ідеї, відсутній універсальний метод пізнання, а істинність похідна від застосованості до ситуації, то в метафізиці, котра як і

філософія, йде від ідеї до дійсності, віра, порив, внутрішня схильність, образ мислення випереджають її продукт.

Філософський характер метафізики закономірно ставить питання: яким чином вона може бути застосована до економіки, яка має свій предмет, розвинену методологію дослідження, змістовний теоретичний інструментарій тощо? В чому сенс застосування метафізики по відношенню до економіки і які підстави виокремлення в якості окремої наукової дисципліни “метафізики економіки”? Потрібно також зауважити, що сьогодні поширення набувають публікації з “філософії економіки”, “філософії господарства”, які по-своєму можуть проблематизувати доцільність предмету “метафізики економіки”.

Звичайно, економіка, попри дотичності по цілому ряду пунктів до метафізики, не зводиться до неї. Так само і метафізика, яка досліджує не тільки загальні поняття сущого, а й різні способи та рівні буття цього сущого, не зводиться до економіки. Предметом метафізики є істина сущого як у його загальному, так і у вищому, особливому вимірах. Тут метафізика і переходить до економіки, виявляючи необхідний зв'язок з нею. В даному випадку виявляється позиція, згідно якої істинна наука, економіка, філософія, релігія тощо майже не розрізняються, оскільки універсальні і по суті схожі. Наприклад, метою релігії є осягнення смислу і цінності Всесвіту і нашого з ним зв'язку, тоді як мета науки – осягнення порядку у Всесвіті і природі речей. Мета економіки – активне перетворення господарського буття, вироблення продуктивної діяльності по здійсненню соціального життя, його економічної впорядкованості, цілепокладання й організації. Осягнення порядку, цінності і мети – завдання, можливо, не зовсім ідентичні, але вони і не протистоять один одному.

Логіка таких аргументів і міркувань показує, що виокремлення в якості самостійного предмета “метафізики економіки” є закономірним і логічним в контексті розвитку дослідження етосу як онтосу економічного. Адже економіка – це не просто сфера виробничої діяльності людини (аналог виробництва), вона – світ економічного буття людини. Тим більше, що для правильного вирішення проблеми про місце і роль виробництва в житті суспільства, а також вірної відповіді на питання, з чого починається дослідження в економічній науці, необхідним є новий підхід до виникаючих проблем і більш переконливі аргументи.

Науково-теоретичний дискурс “метафізики економіки” обумовлений потребою виявити внутрішній, глибинний, трансцендентний смисл економічного буття, оприявленого в економічному знанні. Але економічного знання не як “відображення” економічної реальності, а знання як істини економічного буття. Враховуючи колосальне значення, яке відіграла для економіки в цілому традиційна економічна теорія та її сучасна версія - економікс, тим не менш потрібно прагнути шукати нові шляхи осмислення економічного життя. Вона не те щоб “застаріла”, але в цілому ряді випадків динаміка розвитку сучасної цивілізації вимагає розширення предметного поля економічного дослідження. Справа в тому, що сучасне теоретико-економічне знання повинне давати більш цілісне розуміння предмета економіки, що ним вивчається. У цьому полягає один з виявів одвічної суперечності між теорією і практикою. Однак нічого особливого в суперечності між реальністю та її науковим відображенням немає. Подібні протистояння взагалі властиві науковому знанню, тим більше такому, яке має справу з неточним, багатовекторним, різноманітним, мінливим, “вислизаючим” об’єктом, яким власне і є економічне буття людини і суспільства. Нічого особливого немає і в періодичних “загостреннях” даної економічної “онтолого-гносеологічної” суперечності. Адже соціальна реальність і людина в ній змінюються, і якщо наука відстає від перемін, які здійснюються і нею ж зумовлених, то вона потрапляє в стан кризи, з якої “зобов’язана вибиратися через зміни (мета-zmіни) своєї аксіоматики і всієї теоретичної конструкції” [3, с. 410].

Стосовно економічної науки, репрезентованої економіксом, то більшість питань, наявних в ньому, носить прикладний характер. У зв’язку з цим заслуговує на увагу думка, що “інтерпретації предмета науки, які використовуються в економіксі, акцентують увагу на окремих, часткових, достатньо важливих економічних проблемах. Однак ні окремо, ні разом

взяті вони не дають цілісного виразу суті економіки... По суті справи випадають значимі блоки реального сектору економіки, матеріальне виробництво... Поза економікою залишаються її соціальна структура і визначеність економічних агентів, відтворювальний підхід до руху факторів виробництва та ін.” [1, с. 162]. Подібні методологічні та теоретичні висновки цього напрямку економічної думки змушують враховувати, що сутність суспільного розвитку полягає в його постійній динаміці.

Література.

1. Кондрашов В.Т. Что же является предметом экономической науки / В.Т. Кондрашов // Философия хозяйства. – 2005. - № 1(31). - С. 16-21.
2. Неклесса А.И. Трансмутации истории / А.И. Неклесса // Вопросы философии. – 2001. - № 3. – С. 58-71.
3. Осипов Ю.М. Философия хозяйства / Ю.М. Осипов. – М.: Юристъ, 2001. - 624 с.
4. Тойнбі А. Дослідження історії. У 2-х т. / А. Тойнбі . – К.: Основи, 1995. – Т. 1. - 614 с.

В статті розглядається проблема економічного знання і економічного буття в просторі фінансової економіки, яка є результатом розвитку глобалізації. Підкреслюється важливість чинника грошей, що визначають не лише економічну, але й соціокультурну сферу життя людини. Показано важливість метафізичного підходу до економічної науки.

Ключові слова: метафізика, економіка, гроші, фінансова цивілізація, трансценденція, фінансова економіка, глобалізація.

В статье рассматривается проблема экономического знания и экономического бытия в пространстве финансовой экономики, которая является результатом развития глобализации. Подчеркивается важность фактора денег, которые определяют не только экономическую, но и социокультурную сферу жизни человека. Показана важность метафизического подхода к экономической науке.

Ключевые слова: метафизика, экономика, финансовая цивилизация, трансценденция, финансовая экономика, глобализация.

The problem of economic knowledge and economic life in the space of financial economics, which is the result of globalization, is revealed in the paper. The importance of the money factor, which determine not only the economic but also the social and cultural sphere of human life, is underlined. The importance of the metaphysical approach to economics is shown.

Keywords: metaphysics, economics, financial civilization, transcendence, financial economics, globalization.

Надійшла до редколегії 05.04.2014 р.